

Проблема краю Косово і Метохії як передумова формування нових принципів міжнародних відносин

Андрій Бредіхін,

доктор історичних наук,
завідуючий кафедрою всесвітньої історії
Донецького національного університету

Автор розглядає можливі для системи міжнародних відносин наслідки у випадку світового визнання незалежності сербського краю Косово і Метохія. Окреслюється п'ять основних причин, які можуть призвести до формування нових принципів функціонування міжнародних відносин. Моделюється поведінка основних геополітичних гравців.

Постановка проблеми

17 лютого 2008 року парламент Косова в односторонньому порядку оголосив про незалежність і формування суверенної держави Республіка Косово. Однак, відповідно до конституції Сербії, парламент краю не має необхідних для цього повноважень, а тому проголошення незалежності було визнано незаконним, і Косово, як і раніше, входить до складу Сербії як автономний край Косово і Метохія.

Рада Безпеки ООН, як відомо, не прийняла поки що рішення про статус Косова. Більше того, тільки 46 держав з 192 членів ООН визнали незалежність краю.

Казус Косова варто розглядати як хрестоматійний приклад квазідержавності. Косово – це держава, якої не існує. Термін „квазідержава” увів в обіг 1990 року американський дослідник Р. Джексон для опису країн, які одержали юридичну державність з усіма формальними атрибутами (герб, прапор, гімн, конституція, уряд) і стали членами міждержавної системи, але виявилися неспроможними виконувати необхідні урядові функції, історично пов'язані з державністю. Суверенітетом квазідержави не володіють.

Проблема, пов'язана з визначенням статусу Косова і Метохії, стала нині каталізатором перегляду сучасного міжнародного права, а так само й місця та ролі ООН у системі міжнародних відносин. У зв'язку з цим все

актуальнішим стає питання про створення принципово нової міжнародної організації, спроможної взяти на себе відповідальність за процеси, що відбуваються в сучасному світі [1].

Метою статті є з'ясування передумов формування нових принципів міжнародних відносин, що випливає з обставин, котрі склалися у зв'язку із самопроголошенням незалежності сербським краєм Косово і Метохія.

Гортаючи сторінки історії, зазначимо, що назва Косово і Метохія вперше з'явилася у XII столітті як позначення окремого регіону, населеного сербами. Нагадаємо, що серби прийшли на Балкани наприкінці VI – початку VII сторіччя. Слово „Косово” перекладається з сербської як чорний дрізд, а отже це земля чорних дроздів. „Метохія” – слово грецького походження й у перекладі означає монастирські володіння, тобто це регіон, де розташовані найдавніші монастирі. Історичні, географічні, культурні й духовні факти, що наводяться різними дослідниками, свідчать, що область Косово і Метохія була давнім осередком сербської культури й державності, починаючи з того часу, коли серби прийшли на Балкани й там облаштувалися.

У політичному сенсі назву „Косово” застосовують до всієї території Косова й Метохії, оскільки подвійна назва стала активно вживатися в період розподілу історичної області між Сербією та Чорногорією після Балканських воєн (Косове поле відійшло до Сербії, а основна частина Метохії – до Чорногорії).

Ситуація, що склалася на сьогодні навколо сербського краю Косово і Метохії, може призвести до створення нових принципів функціонування системи міжнародних відносин.

По-перше, надання незалежності сербському краю Косово і Метохії остаточно легітимізує принципи Realpolitik [2; 3] у міжнародних відносинах і викликати новий перерозподіл світу. Протягом всієї історії людства такі принципи поведінки держав активно використовувалися, але перебували поза рамками міжнародного права. У процесі реалізації плану щодо відокремлення частини сербської території створюється прецедент, який впливатиме на багато сучасних геополітичних процесів [4; 5]. Необхідно зазначити, що останні тенденції світової політики свідчать, що відбувається формування нових центрів сили, які потенційно можуть стати конкурентами США. Це, у першу чергу, Китай, Росія і Євросоюз, які при наявності прецеденту відокремлення частини території суверенної держави зможуть використати його для нарощування своєї геополітичної потуги.

По-друге, визнання переважною більшістю країн світу незалежності краю Косово і Метохії означатиме остаточно відмову від принципу непорушності кордонів, закріпленого в Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі, який було підписано 1 серпня 1975 року в

Гельсінкі [6]. З нормативної точки зору, актуальним стає питання про необхідність створення й підписання нового документа про врегулювання нових принципів міжнародних відносин у цій сфері політики. Нівелювання Гельсінського акту може сприяти активізації латентних територіальних конфліктів у всіх регіонах світу (Абхазія, Південна Осетія, Тибет, Синьцзянь уйгурський АО тощо).

По-третє, на порядку денному міжнародних відносин актуалізується принцип права націй на самовизначення [7], внаслідок чого можна чекати вибуху екстремістських рухів у різних регіонах світу з проявами сепаратистських тенденцій. Можна визначити два імовірні сценарії актуалізації принципу права націй на самовизначення. Перший полягає у вибуху нового „параду суверенітетів”. Другий припускає кризу багатонаціональних держав, у першу чергу тих, регіони яких мають історичні традиції державності.

Нарешті, застереження деяких сторін, що беруть участь у процесі прийняття рішень стосовно визначення статусу Косова і Метохії, щодо „виняткового випадку”, який не може бути використаний в аналогічних ситуаціях, ще раз ставить принцип подвійних стандартів вище норм міжнародного права [8; 9]. Спецпосланник Генсека ООН подав Раді Безпеки ООН „Всеосяжні пропозиції з врегулювання статусу Косова” ще 26 березня 2007 року, тобто до прецеденту самопроголошення цим краєм незалежності. Згідно з цим документом, „статус Косова має являти собою незалежність під наглядом міжнародної спільноти”. Важливо навіть не те, що термін „контрольована незалежність” активно тиражується в західних ЗМІ й укорінюється в суспільній свідомості. Принциповою є зміна таких фундаментальних правових норм, базових понять, законів світового співжиття, як держава, суверенітет, незалежність, невтручання у внутрішні справи, сепаратизм [10].

Особливо гостро позиція „виняткового випадку” сприймається невизнаними державними утвореннями на пострадянському просторі. Маючи всі ознаки державності, такі регіони, як Абхазія, Нагорний Карабах, Наддністрянщина й Південна Осетія у зв'язку з принциповою позицією певної частини світової спільноти ігноруються у визначенні їх як самостійних суб'єктів міжнародних відносин [11].

Незалежність Косова і Метохії є передумовою створення „Великої Албанії” [12], особливого геополітичного проекту, ініційованого США. На цей час у світі існує кілька регіонів, у яких може реалізуватися стратегія „карликових імперій”. У першу чергу, це прикордонні регіони Європи й Азії. Основою для їх створення можуть бути національні, конфесіональні, ціннісні, економічні та мовно-культурні фактори.

Офіційна влада Сербії виступає за невизнання Косова, але досить значна частина представників політичної еліти країни вважає, що в принципі повернення краю під її контроль уже неможливе. Ця еліта дотримується думки, що при визнанні Сербією незалежності Косова

Європейський Союз піде назустріч Белграду і, можливо, запропонує довгостроковий план приєднання Сербії до ЄС.

Західні ЗМІ, коментуючи самопроголошення незалежності сербського краю Косово і Метохія, наголошують, що протягом року Косово зуміло створити державні символи, у тому числі й з сильними мультиетнічними елементами, тобто основні ознаки квазідержави. Повторимо, що незалежність Косова визнали понад 40 країн світу, серед яких США і 22 країни ЄС. До речі, визнавати нову державу відмовилися країни ЄС, у яких спостерігається небезпечний потенціал сепаратизму, - Кіпр, Греція, Румунія, Словаччина, Іспанія.

Якщо говорити про будні нової, але ще невизнаної держави, то необхідно відзначити, відкидаючи недоречний оптимізм певних зацікавлених осіб і надмірний песимізм їх опонентів, жалюгідний стан економіки Косова і Метохії, складне становище їх громадян. Влада не змогла добитися головного - зменшити бідність, знизити рівень безробіття, залучити необхідні інвестиції. У Косово йдуть мільярди доларів, але витрачаються вони не на поліпшення життя простих людей, а на утримання міжнародної адміністрації. Безробіття охоплює понад 50 % жителів краю. Близько 15 % косоварів живе менше, ніж на один американський долар у день. У цілому по країні це відповідає стандартам Ефіопії. До 70 % жителів Косова — молодь віком до 30 років, які одержують у цих умовах відповідний досвід громадянського становлення. Майже кожна сім'я розраховує на фінансову допомогу хоча б одного зі своїх близьких, які працюють за кордоном. Щороку до краю надходить близько 500 мільйонів євро, що удвічі менше обсягу зовнішніх інвестицій, які мають тенденцію до скорочення. За офіційним даними, понад 50 % підприємців Косова давали хабара представникам адміністрації, щоб мати можливість започаткувати свою справу, що відповідає четвертому рядку в списку найбільш корумпованих країн - після Камеруну, Камбоджі й Албанії.

Косово і Метохія є однією з небагатьох країн, що не знає точної чисельності свого населення: щось між 1,8 і 2,5 млн. чоловік. Зате відомі інші цифри: 460 тисяч одиниць нелегальної зброї; понад 23 тисячі косовських албанців сидять у в'язницях 27 країн ЄС за торгівлю наркотиками; за рік на території краю знищено 40 плантацій марихуани.

Слід мати на увазі, що міжнародне право в його нинішньому вигляді не в змозі реально контролювати й регулювати основні геополітичні процеси в сучасному світі. Організація Об'єднаних Націй перебуває в глибокій кризі і не може потужно впливати на міжнародні відносини в цілому. Водночас Європейський Союз не має чіткої позиції щодо інтеграційних перспектив, в ньому тривають палкі дискусії як між окремими країнами, так і між різними його інститутами. Але загалом визнається можливість членства балканських країн в ЄС, оскільки Євросоюз вбачає для себе загрозу в тому випадку, коли Балкани залишаться поза об'єднаною Європою — це може спричинити напругу й конфліктогенність в самому серці Європи.

Як ми вже відзначили, одночасно з активізацією європейської інтеграції країн регіону і зростанням уваги до Балкан з боку ЄС, посилюється тут і роль НАТО й США. Отже можна припустити, що Балкани взагалі і край Косово і Метохія зокрема стають предметом геополітичного суперництва Старої Європи і Сполучених Штатів за вплив у регіоні. США прагнуть зберегти за собою статус єдиної наддержави і забезпечити свою геополітичну перевагу. Потенційні ж конкуренти США за домінування у світі на нинішньому етапі можуть скористатися ситуацією, що утворилася навколо визначення статусу сербського краю Косово і Метохія, для асиметричної відповіді США.

Досить логічним було б у нинішніх умовах зближення позицій Росії і Китаю [13; 14], а відтак і активізації інтеграційних процесів на євразійському просторі, спрямованих, у першу чергу, проти впливу США в цьому регіоні.

Якщо сербський край Косово і Метохія буде визнаний незалежною державою переважною більшістю країн світу, то такий спосіб відокремлення краю визначать, як винятковий у світовій практиці і неможливий для застосування в інших регіонах.

На нашу думку, для всього світу і для Європи особливо існує єдиний мирний спосіб вирішення конфлікту. Необхідно надати краю Косово і Метохії найвищий статус автономії і самоврядування при одночасному гарантуванні прав і свобод усім його жителям та збереженні територіальної цілісності Сербії. У свою чергу, сербській стороні необхідно терпляче продовжувати розбудову держави, демонструючи світові, що вона реально створила стабільну державну систему, основною ознакою якої є наявність ефективних демократичних інститутів влади і врахування інтересів усіх територіальних одиниць.

Література:

1. **Валецкий О. В.** Терроризм на Косово и Метохии и его распространение на соседние государства \\http://artofwar.ru/w/waleckij_o_w/kosovo2.shtml
2. Дефиниция „Realpolitik” \\<http://www.encyclopedie.cc/topic/Realpolitik.html>
3. **Панарин А. С.** Стратегическая нестабильность в XXI веке. – М.: Алгоритм, 2003. – 560 с.
4. **Бжезинский З.** Великая шахматная доска. Господство Америки и его геостратегические императивы. – М.: Междунар. отношения, 2000. – 256 с.
5. **Бжезинский З.** Глобальное господство или глобальное лидерство / Пер. с англ. – М.: Междунар. отношения, 2004. – 288 с.
6. Антология мировой политической мысли: В 5 т. / Рук. проекта – Г. Ю. Семигин, Л. Н. Алисова, В. В. Баев. – Т. 5: Политические документы. –

М.: Мысль, 1997. – 766 с.

7. **Каспрук В.** Независимость Косово или прецедентное решение для европейских наций? \ \ Зеркало недели. - № 7 (586). - 25 февраля — 3 марта 2006 \ \ <http://www.zn.ua/1000/1600/52712/>

8. **Калаич Драгош.** Сербь обязательно победят! \ \ <http://www.rus-sky.com/publicist/articles/007.html>

9. **Терзич Славенко.** Вы виноваты как народ... \ \ <http://www.rusk.ru/st.php?idar=18837>

10. **Пономарёва Е.** Квазигосударственность как инструмент гегемонии: казус Косова \ \ <http://www.otechestvo.org.ua/main/200811/1703.htm>

11. **Чернов П. В.** Новый геополитический передел мира: Что будет с Россией? / П. В. Чернов. – М.: Вост. лит., 2003. – 287 с.

12. **Бутаков Я.** Строительство „Великой Албании” \ \ http://www.rpmonitor.ru/ru/detail_m.php?ID=2923

13. **Петров В. Л.** Геополитика России (Возрождение или гибель?). – М.: Вече, 2003. – 464 с.

14. **Дугин А.** Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить пространством – Изд. 4-е, Москва, „АРКТОГЕЯ-центр”, 2000 – 928 с.